

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студента Демчика Івана Андрійовича
(ПІБ)
академічної групи Б-ТП-15
(шифр)
напряму 6.020303 «Філологія»
спеціалізації _____
за освітньо-професійною програмою _____
на тему «Міжгалузєва та внутрішньогалузєва омонімія термінів і переклад»
(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Орел М.В.			
розділів:				
Рецензент	Черкащенко О.М			
Нормоконтролер	доц. Бойко Я.В.			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.

«_____» _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню бакалавра

студенту Демчику І.А. академічної групи Б-ТП-15
(прізвище та ініціали) (шифр)

напряму 6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему «Міжгалузева та внутрішньогалузева омонімія термінів і переклад»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 26.04.2019 № 692-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Омонімія як мовне явище в термінології англійської мови	25.12.18
Розділ 2	Практичне дослідження перекладу англійськомовної міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії науково-технічних термінів	01.05.19

Завдання видано _____

(підпис керівника)

Орел М.В.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі 15 жовтня 2018

Дата подання до екзаменаційної комісії 10 червня 2019

Прийнято до виконання _____

(підпис студента)

Демчик І.А.

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Омонімія як мовне явище в термінології англійської мови	6
1.1 Визначення термінів <i>омонім</i> та <i>омонімія</i>	7
1.2 Причини виникнення омонімів	12
1.3 Типи омонімів	14
1.4 Особливості розмежування явищ полісемії та омонімії в англійській мові	19
1.5 Проблеми міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії термінів	23
Висновки до 1 розділу	30
РОЗДІЛ 2. Практичне дослідження перекладу англомовної міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії науково-технічних термінів	32
2.1 Особливості передачі омонімії міжгалузевих термінів	32
2.2 Особливості передачі омонімії внутрішньогалузевих термінів	40
Висновки до 2 розділу	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Розвиток лінгвістики і термінознавства передбачає не тільки появи нових об'єктів і нових аспектів дослідження, а й повернення до давно описаних категорій мови, які, проте, в світлі сучасних уявлень і при використанні сучасних методів і методик здатні дати нові знання про вже відомі явища. Однією з таких категорій мови, які ніколи не зникали з поля уваги дослідників, є проблема омонімії в мовах.

Проблемі омонімії приділяли значну увагу з давніх часів, але, незважаючи на цей факт, до сих пір висловлюються різні думки про те, як використовувати омоніми в мові. Більш того, до цих пір складно класифікувати омонімію, як факт, що сприяє розвитку і еволюції мови або навпаки, є причиною її дегенерації.

Актуальність даної роботи обумовлюється тим, що явище омонімії доволі поширене у науково-технічній літературі і через існування омонімічних слів при перекладі часто виникають значні труднощі.

Об'єкт дослідження: міжгалузеві та внутрішньогалузеві омонімічні терміни у науково-технічній літературі.

Предмет дослідження: особливості перекладу омонімічних термінів у науково-технічній літературі.

Мета роботи – проаналізувати проблеми явища омонімії та дослідити особливості перекладу омонімічних термінів у текстах науково-технічного спрямування.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- вивчити особливості явища омонімії в сучасній англійській мові;
- описати класифікацію омонімів та дослідити проблему розмежування лексичних і граматичних омонімів;
- з'ясувати функціональну роль омонімів у мові;
- з'ясувати основні причини виникнення цього явища;

- проаналізувати труднощі перекладу омонімії в термінології;
- виконати лінгвістичний аналіз лексико-семантичного процесу омонімії на матеріалі термінологічної підсистеми економічних термінів.

Процес розробки теорії омонімії має давні традиції і пов'язаний з іменами таких вчених, як М.В. Ломоносов, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, Н.М. Шансій, Н.П. Колесников, Ю.С. Маслов, М.І. Фоміна та багато інших.

Методи дослідження: при аналізі фактичного матеріалу використовувалися такі методи: описовий, метод компонентного аналізу, метод порівняльного аналізу та метод ідентифікації й трансформації словникових дефініцій.

Теоретичне значення дослідження: лінгвістичний аналіз омонімічних відношень у термінологічній лексиці зумовлений необхідністю доповнення теоретичних знань про термін як тип мовного знака та омонімію як вид семантичних відношень

Практична цінність роботи полягає в застосуванні на практиці отриманих результатів: при складанні навчальних посібників, підготовці лекцій і семінарів, а також при подальшому, більш глибокому, вивченні теми.

Матеріал для дослідження: омоніми термінологічної підсистеми економічного спрямування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.ОМОНІМІЯ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ В ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Омонімія – явище, яке притаманне всім мовам та характеризує лексико-семантичну систему кожної з них. Вперше Аристотель визначив, що омоніми є «предметами, у яких лише ім'я спільне, а мова про сутність, яка відповідає цьому імені – різна». Зацікавленість омонімією з'явилася в англійських дослідників дуже давно. Згадку про омоніми можна знайти ще в працях Купера «Грамматика (1685 року)», Мердока «Словник розрізень», який вийшов в Лондоні ще в 1811 році. Ці і багато інших авторів наводили довгі списки омонімів, щоб продемонструвати правильну вимову слів. Зацікавленість у вивченні омонімів, їх походженні та розвитку в окремих мовах, в сім'ях і групах споріднених мов, то розгорталася, то затухала, але ніколи не зникла повністю. Це пояснюється тим, що поява омонімії багатоаспектна і потребує всестороннього мовного аналізу.

Процес розробки теорії омонімії має давні традиції і пов'язаний з іменами таких вчених, як М.В. Ломоносов, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, Н.М. Шансій, Н.П. Колесников, Ю.С. Маслов, М.І. Фоміна та багато інших.

В сучасній науці про мову загальноприйнятим є те, що омонімія – абсолютна універсалія. Наявність омонімів в мові є обов'язковою і закономірною, до того ж глибинно зумовленою як фізіологічно, так і самою природою мови як системи. Ю.С. Маслов, досліджуючи проблему подачі омонімів у словниках, відмітив, що саме у широкому розповсюдженні омонімії і закладена одна з найважливіших відмінностей будь-якої мови, що складалася стихійно протягом віків і тисячоліть від семантичних систем, створених людиною [31]. Існують різні визначення омонімії, які засновані на розбіжності у поглядах лінгвістів щодо розуміння мовної форми. Багато дослідників обмежують її звуковою оболонкою слова, інші вчені розширюють поняття форми, включаючи до нього і графічне зображення; таким чином омонімічними

можуть називатися всі можливі збіги одиниць у плані вираження. Цим пояснюється існування різних класифікацій омонімів, враховуючих відмінності за формою, ступінь збігу форми, а також приналежність омонімів до тієї ж самої або різним частинам мови [18].

1.1 Визначення терміна омонім (омонімія)

Процес розробки теорії омонімії має давні традиції і пов'язаний з іменами таких вчених, як М.В.Ломоносов, Л.В.Щерба, В.В.Виноградов, Н.М.Шансїй, Н.П.Колесников, Ю.С.Маслов, М.І.Фоміна та багато інших.

В сучасній науці про мову загальноновизнаним є те, що *омонімія* – *абсолютна універсалія*. Наявність омонімів в мові є обов'язковою і закономірною, до того ж глибинно зумовленою як фізіологічно, так і самою природою мови як системи.

Л.А. Булаховський [11, 48] якось написав, що “омоніми – такі ж законні діти мовного мистецтва, як і всі інші”. Значно пізніше Ю.С. Маслов [31], досліджуючи проблему подачі омонімів у словниках, відмітив, що “саме у широкому розповсюдженні омонімії і закладена одна з найважливіших відмінностей будь-якої мови, що складалася стихійно протягом віків і тисячоліть від “семантичних систем”, створених людиною”. І.П. Іванова [20] також вказує на закономірний характер причин, які ведуть до утворення омонімів, “є по суті, випадковим результатом певних закономірностей”.

Довгий час омонімія розглядалась “як хвороба, яку необхідно лікувати”. Розповсюдженою є точка зору про те, що синонімія та полісемія – закономірне явище в мовах, що саме функціонування мови як засобу спілкування і пізнання неможливе без цих явищ. Що стосується омонімів, то, навпаки, цей аспект асиметрії мовного знаку багатьма вважається мовною аномалією, завадою в комунікації. Часто слухач опиняється в складній ситуації, коли з кількох різних

значень, виражених даною мовною формою, слід вибрати одне для вірного розуміння повідомлення. Омонімія вносить труднощі і в звичайний процес засвоєння мови, коли той, хто її вивчає нашоухується на те, що одна й та ж мовна форма може мати абсолютно різні значення, – факт, на який в своїй рідній мові він, зазвичай, не звертає уваги. Аналіз таких форм суттєво ускладнює сприйняття іншомовного тексту.

В сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що омонімія представляє собою лексико-семантичний процес, при якому можлива наявність та функціонування двох чи більше рівнозвучних мовних знаків, які семантично не пов'язані між собою.

Одне з найбільш ранніх визначень омонімів належить Шарлю Баллі, який ще в середині ХХ століття називає омонімами “два знаки, що мають тотожне звучання” [45]. Дане визначення є досить загальним, охоплює всі мовні рівні, але при цьому воно досить абстрактне.

Надалі вчені намагаються дещо конкретизувати визначення омонімії. В.Д. Аракін називає омонімами слова, що мають «однаковий звуковий склад або ж однакове графічне оформлення» [2, 11]. Це гарне підтвердження того, що графічна тотожність настільки ж істотна ознака омонімії, як і тотожність звучання. Із сучасних визначень омонімії найбільш повним і точним бачиться визначення І.С. Губанової: “Для омонімічних одиниць характерна тотожність в плані вираження і відмінність в плані змісту. До ознак плану вираження відноситься збіг слів в написанні і / або вимові, а до ознак плану змісту – відмінність в лексичному і / або граматичному значеннях. З одного боку, омоніми поділяються на фонетичні, графічні, фонетико-графічні, а з іншого – на лексичні, граматичні, лексико-граматичні” [13, 29]. Це важливо, оскільки відмінність граматичних значень слів також вважається ознакою омонімії, поряд з відмінністю лексичними. Отже, омонімія може характеризуватися як однією, так і іншими з цих ознак або ними обома одночасно. Що стосується

тлумачення терміна «омонімія» в середовищі лексикографів при складанні словників, то тут слід провести аналіз декількох словникових статей.

Під омонімією (грец. Ὀμός – однаковий + ὄνομα – ім'я) розуміється:

1. “звуковий збіг слів, різних за значенням”;
2. “збіг слів або їх форм в написанні при повній відмінності значень”;
3. “однаковість слів із звукового боку при розходженні значень”;
4. “графічний і (або) фонетичний збіг слів), що мають різний Сенси і (або) Значення”.

Англомовні словники *Oxford Dictionary of English* [49] і *New Oxford American Dictionary* [47] трактують омонімію як:

– each of two or more words having the same spelling or pronunciation but different meanings and origins;

– each of two words having the same pronunciation but different meanings, origins, or spelling.

Ключовими словами в визначенні виразу форми омонімів є: «збіг», «однаковість», в англійській мові “*same*” щодо форми слова (графічної і / або звукової). З іншого боку, змістовна сторона форми омонімів визначається такими словами як: “різні”, “відмінності” і англійським словом *different* щодо семантики слова.

У сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що омоніми – це два або більше рівнозначні мовні знаки, що семантично не пов’язані.

У науковій та довідковій літературі подано багато визначень омонімії як мовного явища, зокрема омонімією вважають “слова або їхні окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що при однаковому звучанні (або написанні) мають абсолютно різні значення (на відміну від полісемії)” [14, 434].

У термінознавстві поширена думка, що омонімічними можна вважати лише такі однакові за планом вираження терміни, які в різних терміносистемах мають непов’язані значення й можуть переходити в інші терміносистеми з

новими дефініціями. “Термінологічна омонімія – це передусім проникнення термінів із однієї науково-технічної галузі в іншу” [27, 74].

Більшість дослідників говорить про міжгалузеву, або міжсистемну омонімію, зокрема, О. Реформатський з цього приводу писав: «Той самий термін може входити до складу різних термінологій певної мови, що являє собою міжнаукову термінологічну омонімію» [35, 110]. Такої ж думки дотримуються й деякі українські дослідники (Г. Куцак, Л. Симоненко та ін.). Якщо омонімічні терміни позначають поняття з різних терміносистем, то для того, щоб зрозуміти, до якої із галузей належить той чи інший термін-омонім, потрібен мінімальний контекст або словосполучення. Так, тільки в контексті розкривають значення омоніми *байка* («невеликий твір алегоричного змісту») та *байка* («різновид бавовняної або вовняної тканини»), тобто ці терміни функціонують відповідно у двох терміносистемах – літературознавчій і швацькій. До термінів, які одночасно функціонують у термінології різних галузей знання і діяльності людини, належать ще такі мовні одиниці: *галун* – у швацькій промисловості («тасьма, вишита золотими або срібними нитками») та *галун* – у хімії («хімічна речовина, що є в техніці дезінфекційним розчином») тощо. Дослідники визнають: “основна характерна риса омонімів у тому, що це факти різних семантичних полів” [40, 46]. На наш погляд, омонімія може мати не тільки міжсистемний характер, про що йтиметься далі.

Згідно досліджень сучасних авторів, найпоширенішою є міжгалузєва термінологічна омонімія. Багато міжгалузєвих термінів утворилися від латинського кореня. Наприклад, термін *media* в біології має значення – “субстрат, поживне середовище”, в анатомії – “оболонка стінки кровоносної судини”, у журналістиці – “засоби масової інформації”; термін *vector* – в математиці означає – “вектор, напрям”, в медицині і молекулярній біології – “збудник захворювання”, в авіації – “курс літака”.

Для міжгалузєвої омонімії основною ознакою є те, що ці терміни функціонують у різних термінологічних системах і, як наслідок, за ними

закріплені різні дефініції. Тому факт існування міжгалузевої омонімії не може служити перешкодою для спілкування фахівців різних галузей знань, але його слід враховувати при вивченні і освоєнні термінології, яка обслуговує певну наукову галузь.

Більшість вчених підкреслюють певну цінність явища омонімії, яку вбачають у збагаченні лексики, у створенні цікавих зіткнень слів у мовленні, особливо в художній літературі (С. Дорошенко, П. Дудик, М. Фоміна). М. Муқан вважає, що поява нових омонімів унаслідок розщеплення полісемії розширює лексичну систему, збагачує її новими виражальними засобами [33, 35]. Омнімії, як і будь-якого мовного явища, не можна уникнути зовсім. Л. Булаховський першим порушив питання щодо збереження омонімів у мові: «омнімі – такі ж законні діти мовного мистецтва, як і всі інші» [11, 48]. Значно пізніше вчені, досліджуючи проблему подання омонімів у словниках, наголосили, що саме в омонімії і закладена одна з найважливіших відмінностей мови, що складалася стихійно протягом віків і тисячоліть, від «семантичних систем», створених людиною. Омнімія, «якщо й не є структурним елементом лексичної системи, то тісно пов'язана з розвитком мовної системи, є наслідком розвитку семантики окремих слів або етапом у їх розвитку» [28, 61].

На думку дослідників, омнімія в термінології є негативним явищем. Г. Куцак пише: «Термін – це номінант, що найбільш точно, конкретно передає зміст поняття з певної наукової галузі, а тому, безперечно, термінологічна омнімія не може існувати в межах однієї терміносистеми» [28, 74]. Відомий російський лінгвіст О. Реформатський зауважив: «якщо багатозначність – законне явище в мові, то омнімія – “незаконна”, небажана, але постійно може зустрітись у зв'язку зі звуковими законами, із запозиченнями, із “переродженням полісемії” тощо. окрім того, треба враховувати ще й так звану “міжгалузеву омнімію”, тобто випадки, коли те саме слово є терміном у різних науках або технологіях, але виражає різні поняття. Що ж треба робити у таких випадках термінологу? Це питання принципове, одночасно й теоретичне, і

практичне, таке, що вимагає вирішення та рекомендації того чи іншого рішення” [35, 52].

Отже, багатьма науковцями омонімія вважається мовною аномалією, завадою в комунікації. Часто слухач опиняється в складній ситуації, коли з кількох різних значень, виражених такою мовною формою, слід вибрати одне для правильного розуміння повідомлення. Омнімія вносить труднощі і в звичайний процес засвоєння мови, коли той, хто її вивчає, зустрічається з тим, що та сама мовна форма може мати абсолютно різні значення, – факт, на який у своїй рідній мові він, зазвичай, не звертає уваги. Аналіз таких форм суттєво ускладнює сприйняття чужомовного тексту.

1.2 Причини виникнення омонімів

Лінгвісти виділяють наступні причини появи омонімів.

А.А.Реформатський стверджує, що в нашій мові найбільше всього омонімів, які виникли завдяки запозиченням [35, 52].

О.С. Ахманова, визначаючи достатню активність омонімів, що з’явилися в результаті полісемії, вказує в той же час і на великі труднощі, сумніви, з якими пов’язані пошуки об’єктивних критерій оцінки завершення процесу омонімізації [3].

І. Абасєв висловив думку про те, що “поява нових омонімів, їх “розмноження” йде в основному за рахунок полісемії” [1].

А.І. Смирницький основним джерелом поповнення мови омонімами вважає випадкові звукові співпадіння [36].

На думку Ю. Карпенка, омоніми, на відміну від інших семантичних явищ, «не є фактом збагачення мови» [22].

Російський науковець Л. Малаховський також пише про негативну роль омонімії: “думка про те, що омонімія, хоча й порушує «закон знака», труднощів у процесі спілкування не викликає, стала у мовознавстві загальною. однак є

факти, які викликають сумнів щодо слухності цього погляду. По-перше, усі такі висловлювання не ґрунтуються на даних спостережень або експериментів, що базуються на об'єктивній методиці. По-друге, ці висловлювання є суперечними. якщо ми визнаємо, що для усунення неоднозначності, яка викликана омонімією, слухачеві необхідно звертатися до контексту, то це вже позначає, що омонімія затримує процес комунікації, оскільки саме звернення до контексту повинно, очевидно, вимагати від слухача певних зусиль та, відповідно, деяких часових витрат” [30, 25].

В сучасній лінгвістиці вважається що, омоніми, утворені шляхом розриву єдиної семантики багатозначного слова, є найскладнішими для вивчення й опису. Такі омоніми утворюються внаслідок втрати загальних семантичних елементів, що сполучають різні значення багатозначного слова, і розпаду його семантичної структури. Значення багатозначного слова розходяться далеко і починають функціонувати як різні слова, які спеціалізуються в різних галузях знань.

Л.В. Малаховський виділив три основні шляхи виникнення омонімії в мові [30, 70]:

- 1) в результаті фонетичної конвергенції, тобто збігу слів, які спочатку розрізнялися за звучанням;
- 2) внаслідок семантичної дивергенції, тобто розбіжності значень одного і того ж слова (розпад полісемії);
- 3) завдяки запозиченню або утворенню нових слів, які збігаються за звучанням зі словами, вже наявними в мові.

Основними джерелами лексичної омонімії в мові є:

- 1) конвергуючі фонетичні зміни;
- 2) семантичні зміни (розпад полісемії);
- 3) запозичення;
- 4) різні словотворчі процеси (аффіксація, словоскладання, аббревіація);
- 5) омонімізація паронімів .

Виходячи з результатів вищенаведених досліджень, ми вважаємо, що причинами виникнення омонімії в природній мові є:

- 1) зміни фонетичної системи мови, що призводять до збігів у вимові;
- 2) збіг фонетичних форм слів, різних в минулому за звучанням;
- 3) зміни орфографічної системи мови, що призводять до збігів в написанні;
- 4) розрив первісної єдиної семантики багатозначного слова (розпад полісемії);
- 5) утворення нового слова або нової форми слова на базі вже існуючого від однієї і тієї ж дериваційної основи в різний час;
- 6) запозичення в одну мову двох і більше слів, омонімічних по відношенню один до одного;
- 7) поява в мові запозиченого слова, омонімічності по відношенню до споконвічного слова цієї мови;
- 8) різні шляхи походження споконвічних слів однієї мови;
- 9) інші випадкові збіги.

1.3 Типи омонімів

Спроби класифікувати омоніми робилися дослідниками неодноразово, і до теперішнього часу створено безліч різних класифікацій. Серед їх авторів можна виділити І.В. Арнольда, В.В. Єлісеєва, Л.В. Малаховського, А.І. Смирницького і деяких зарубіжних авторів: James R. Hurford і Brendan Heasley.

За лексико-семантичними ознаками у термінологічній лексиці можна виділити декілька "прошарків", які відрізняються сферою застосування, особливостями об'єкту, що позначається:

1. загальнонаукові терміни, які використовуються в різноманітних областях знань і належать науковому стилю мови в цілому, наприклад такі

терміни як: “експеримент”, “реакція”, “еквівалент”, “прогнозувати”, “гіпотетичний” і т.д. (такі терміни утворюють загальний поняттєвий фонд різних наук та мають найбільшу частоту застосування);

2. вузькоспеціальні терміни, які закріплені за певними науковими дисциплінами, галузями виробництва та техніки, наприклад в лінгвістиці: “підмет”, “присудок”, “займенник”, “прикметник”; в медицині: “інфаркт”, “хірургія”, “кардіологія” і т.д. (в цих термінологіях концентрується квінтесенція кожної науки).

3. Терміни-аббревіатури та скорочення, наприклад: “R&A” (reliability and availability), “AFBC”, “V-MOS”, “X-ray” та інші.

За будовою Супераньска А.В., Подольська Н.В., Васильєва Н.В. поділяють терміни на:

- 1) терміни-слова, які виражаються єдиним словом: *valve, shim, resin*;
- 2) терміни-словосполучення: *shock wave, internal storage, residuary estate, shock lung* і т.д.;
- 3) багатокomпонентні терміни: *steam reduction factor, page discription language, light amplification by stimulated emission of radiation* і т.д.

За формою омоніми підрозділяють на 1) *омофони*, 2) *омографи* й 3) *абсолютні омоніми*. Омофони, як випливає з назви, мають однакову звукову форму і розрізняються не тільки семантично, але й графічно (*bare / bear, road / rode*). Омографи, навпаки, співпадають графічно, але читаються по-різному (*row, read, bow*). Абсолютні омоніми характеризуються спільною звуковою і графічною формою, розрізняючись семантикою і часто частиномовною приналежністю (*bear – carry, bear – animal; match – contest, match – person, match – fit*) [18].

Ступінь збігу формальної сторони омонімів дозволяє виокремити омоніми 1) *повні*, які збігаються за всією парадигмою (*lighter – device, lighter – boat*), і 2) *часткові*, які збігаються тільки в деяких словоформах (*rose – flower, Past form of «rise»*), інші словоформи, зокрема множина іменника і інфінітив

дієслова, не омонімічні; аналогічний приклад – словоформи *saw* (минулий час дієслова *see* і однина іменника *saw*). Часткові омоніми (за термінологією В.В. Виноградова – «морфологічні омоніми», їх також часто називають «омоформами») характерні флективним мовам з великою кількістю словоформ, однак їх немало в англійській мові [18].

В залежності від **приналежності** кожного з омонімів до **якоїсь частини мови** розрізняють омоніми 1) *лексичні*, 2) *граматичні* і 3) *лексико-граматичні*. Лексичні омоніми мають однакову граматичну характеристику, але різняться лексично, тобто за змістом. Таким чином, омоніми *match* – *contest* і *match* – *person* належать до однієї і тієї ж частини мови, але мають різне значення. Однакова звукографічна форма і граматичні ознаки дозволяють вважати їх омонімами, але змістова різниця відносить ці омоніми до розряду лексичних. В граматичних омонімах можна виявити змістову спільність, але належать вони до різних частин мови. Таким же чином, *match* – *contest* (noun) і *match* – *put smth in competition* (verb) не тільки однакові з точки зору вимови і графіки, але і пов'язані спільним змістом *compete*; однак їх категоріальна різниця робить ці слова граматичними омонімами. В аналогічних ситуаціях знаходяться омоніми *mere* (noun) – *pond, small lake* і *mere* (adjective) – *not more than*, пов'язані спільною семою “малість”. Що стосується лексико-граматичних омонімів, то їх збіг обмежується формальною стороною, а розбіжності стосуються і граматичної, і лексичної характеристик. Прикладами такої омонімії можуть слугувати пари *match* – *possible husband* / *match* – *put smth in competition*; *stern* – *severe, strict* / *stern* – *back end of a ship* і багато інших. В такому випадку, як правило, у формуванні омонімічної групи беруть участь словотвірна конверсія, а сам процес називається *модельованою омонімією*. Існування модельованої омонімії визнається не всіма лінгвістами через близькість лексичних значень цих омонімів. Однак, оскільки створені за конверсією одиниці безумовно є самостійними словами, що мають спільність форми, логічно відносити їх до омонімів. Омонімія в англійській мові може стосуватися не тільки слів і

словоформ, але і інших одиниць мови, наприклад, морфем (-s: 3rd person Sg, Present Indefinite form of a verb/Pl of a noun/Possessive marker; -er: Noun suffix/Comparison form of Adjective suffix) [18].

В основу кожної з приведених вище класифікацій покладена якась одна ознака. Крім того, існують типології омонімів, які побудовані на двох та більше параметрах, що свідчить про багатовимірність явищ омонімії. В плані вираження основною ознакою омонімії є тотожність форми (звукової або графічної), а в плані змісту – відмінність значень (лексичних і граматичних).

Крім зазначених вище класифікацій, існує **два основних типи** термінів-омонімів: 1) *міжгалузеві* та 2) *внутрішньогалузеві*.

Міжгалузеві омоніми – терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні щонайменш дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах.

Внутрішньогалузевій омонімії характерна одна й та ж сама форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі науки або техніки.

Прикладом міжгалузевої омонімії може служити слово *leader*, яке у фізиці має значення “іскровий або грозовий розряд, лідер”, у кінематографії – “зарядка ділянки кіноплівки, рекорд”, у кібернетиці – “початок масиву”, у слюсарній справі – “ходовий гвинт”, у геодезії – “передній мерщак”, у гірничій справі – “направляюча стріла копра”, у політології – “провідник, керівник”, у поліграфії – “пунктир” тощо.

Прикладом внутрішньогалузевої омонімії може слугувати термін *housing*, який в техніці має декілька значень: “корпус”; “картер”; “гніздо”; “паз”; “статина”.

Слід також зазначити, що один і той самий термін може водночас виступати як терміном внутрішньогалузевої омонімії, так і терміном міжгалузевої омонімії. Візьмемо для прикладу термін *starter*. У спортивній

термінології він означає «учасник (змагання)», а в сільському господарстві – «добрива, що вносяться при посіві». Це є прикладом міжгалузевої омонімії, оскільки існують абсолютно різні значення в різних галузях. Але якщо цей же термін розглянути в межах однієї галузі, виявляється, що окрім значення «добрива, що вносяться при посіві» у сільському господарстві існує й інша дефініція на позначення цього терміну, а саме «корм для молодняка».

Крім зазначених вище типів омонімії, існують ще такі види *термінологічної омонімії* [21, 55]:

1) одна й та ж форма має різне значення у різних галузях науки (наприклад, *control* в терміносистемі охорони праці має значення “профілактичні заходи”, політології – “контроль (ситуації)”, техніки – “прилад управління, регулятор”);

2) одна й та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних галузей науки або техніки (наприклад, *check* у гідромеліорації має значення “шлюз-регулятор”, а у поливному землеробстві – “поливний чек”; форма *board* у електроніці має значення “плата”, а у зв’язку – “комутатор”);

3) одна й та ж форма має різні значення у різних підгалузях однієї й тієї ж галузі (наприклад, *airframe* в авіабудуванні має значення “планер”, а у космічній техніці – “корпус ракети”);

4) одна й та ж форма має різні значення в межах однієї галузі (наприклад, у звичайній енергетиці *fuel* має значення “паливо”, а у ядерній енергетиці – “ядерне паливо”).

Омонімія існує також у випадку *термінів-аббревіатур та скорочень*. Оскільки аббревіатури та скорочення складаються з невеликої кількості літер, то існує ймовірність співпадіння їхніх форм у різних галузях науки і техніки [21, 55]. Наприклад, англійський термін-аббревіатура *DA* в юриспруденції означає “окружний прокурор”, в економіці – “кількість днів після акцептування векселя”, в політехнічній галузі – “десятькратне додавання”, в галузі телекомунікації – “наявні дані”.

Існує як міжгалузева омонімія аббревіатур та скорочень, що описана вище, так і внутрішньогалузева омонімія, коли один і той же набір літер позначає зовсім різні поняття [21, 55]. Наприклад, в комп'ютерній термінології аббревіатура *PO* позначає “паралельний об’єкт” “первинний вихід” та “роздрукування”.

Перекладач повинен володіти усіма цими знаннями і при перекладі науково-технічних текстів, які містять омонімічні терміни, орієнтуватися на тематику тексту для того, щоб уникнути неправильного перекладу. Перспективою роботи є дослідження міжгалузевих та внутрішньогалузевих омонімічних термінів у науково-технічній літературі та їх адекватний переклад.

1.4 Особливості розмежування явищ полісемії та омонімії в англійській мові

Питання розмежування явищ полісемії та омонімії у своїх працях торкалися: В.М. Абаєв, М.А. Апресян, Т.В. Арбекова, І.І. Арнольд, Р.Н. Болтянська, Р.Р. Будалов, В.В. Виноградов, А.Л. Грищенко, О.О. Демська.

Полісемія являє собою явище, протилежне омонімії, тому що її основа побудована на зв'язку значень, на походженні одного слова від іншого. Багатозначність слова виникає в процесі історичного розвитку мови, коли внаслідок семантичних переносів одне позначення певного явища чи предмету починає вживатися для позначення іншого, яке схоже з першим деякими ознаками чи властивостями. Характерною ознакою багатозначності слова є його можливість одночасно співвідноситися з декількома поняттями. Розмежування омонімів та значень полісемічного слова відбувається на основі критерію наявності або відсутності загальних семантичних ознак у зіставлюваних одиницях.

Різниця між омонімією та полісемією, усвідомлювана більшістю дослідників, не знайшла чіткого відображення у наявних визначеннях омонімів. *Омоніми* визначаються як різні слова, що мають однаковий звуковий склад,

хоча процедури розмежування відмінності у звучанні різних слів від різних значень того ж слова, не пропонується. В інших роботах омоніми визначаються як однаково звучні слова, що відрізняються за вживанням, мають різні лексичні значення, різні за семантичною структурою, що також не надає можливості відокремити омонімію від полісемії, оскільки явище полісемії теж передбачає розходження значень. Для розмежування двох явищ деякі автори при визначенні омонімії вживають «абсолютно різні значення», але таке формулювання в свою чергу породжує нове питання, а саме – як відрізнити «абсолютно різні значення» від «просто різних» значень. Через відсутність формальних підстав для розмежування двох явищ – полісемії та омонімії; багато дослідників вважають, що суттєвих відмінностей між цими явищами немає.

Багатозначність (полісемічність) властива не тільки словам, а й морфемам (і кореневим, і афіксальним), а також словосполученням і текстам. Багатозначністю характеризується переважна більшість слів, у чому легко можна переконатися, відкривши тлумачний словник. Розглянемо декілька прикладів полісемії. У звичайного слова "act" можуть бути значення «робити щось» або «вжити заходів по відношенню до будь-чог»: "*We must act soon if we want to prevent her go to Australia*". – Ми повинні діяти швидко, якщо хочемо завадити їй поїхати до Австралії. Якщо ви "act a part in play" – то ви берете участь у чомусь. Як іменник, *act* означає вчинок, а в окремих випадках частину п'єси, балету або опери, або навіть закон, прийнятий парламентом [7, 43].

Від багатозначності (тобто полісемії) слід розрізняти омонімію. Омонімічні знаки мають співпадаючі компоненти (звукові або графічні, або одні й інші). Розглянемо випадки омонімії. Слово "*ache*" може виступати в ролі дієслова (*I ache with pain*) або іменника (*I feel an ache in my stomach*). Очевидно, що значення в обох контекстах ідентичне, тому це слово важко віднести до омонімії. Тим не менше слово "*ache*" також може означати назву рослини, і саме цей факт допомагає віднести дане слово до омонімії [18, 56].

До сказаного вище можна зробити підсумок що в лінгвістиці існує мінімум два обґрунтовані погляди на полісемію і омонімію. Щодо омонімів, то ними називаються лише схожі за звучанням слова, які з початку свого виникнення мали різну форму, і в ході історії збіглися в однакову форму в звучанні в силу випадкових причин. Всі інші випадки, коли звукова оболонка має різний зміст, називається явищем полісемії.

Межа між омонімією і полісемією нестійка. Відносність критеріїв розмежування цих двох явищ а також суб'єктивність вибору способу словникового опису підтверджується тим, що одні і ті ж слова трактуються по-різному різними словниками. Більш істотними виявляються труднощі, пов'язані з внутрішньою суперечливістю полісемантичних слів, що характеризується одночасно і множинністю семантики, і одночасною безсумнівною єдністю семантики. При вирішенні цього протиріччя можна відмовитися від поняття полісемантичності взагалі, зводячи різні значення полісемантичного слова до одного «спільного», або дроблячи полісемічне слово на групу моно семантичних омонімів. Обидва цих підходи свідчать про недостатньо чітке розуміння розглянутого протиріччя. Полісемантичне слово справді має велику кількість значень, але ці значення являють собою різні прояви єдиного семантичного цілого (або лексико-семантичні варіанти). Ці варіанти різняться між собою за дистрибуцією щодо участі у словотвірних чи синонімічних рядах, що ускладнює їх розмежування з омонімами, але при цьому вони взаємопов'язані, утворюють єдину систему, яка виступає в якості означування словесного мовного знака. Принципова відмінність між полісемією і омонімією в тому, що при омонімії ми маємо справу з різними значеннями, в той час як у випадку полісемії значення одне й те ж [21, 19].

До сказаного вище можна зробити підсумок що в лінгвістиці існує мінімум два обґрунтовані погляди на полісемію і омонімію. Щодо омонімів, то ними називаються лише схожі за звучанням слова, які з початку свого виникнення мали різну форму, і в ході історії збіглися в однакову форму в

звучанні в силу випадкових причин. Всі інші випадки, коли звукова оболонка має різний зміст, називається явищем полісемії.

Межа між омонімією і полісемією нестійка. Відносність критеріїв розмежування цих двох явищ а також суб'єктивність вибору способу словникового опису підтверджується тим, що одні і ті ж слова трактуються по-різному різними словниками. Більш істотними виявляються труднощі, пов'язані з внутрішньою суперечливістю полісемантичних слів, що характеризується одночасно і множинністю семантики, і одночасною безсумнівною єдністю семантики. При вирішенні цього протиріччя можна відмовитися від поняття полісемантичності взагалі, зводячи різні значення полісемантичного слова до одного «спільного», або дроблячи полісемічне слово на групу моно семантичних омонімів. Обидва цих підходи свідчать про недостатньо чітке розуміння розглянутого протиріччя. Полісемантичне слово справді має велику кількість значень, але ці значення являють собою різні прояви єдиного семантичного цілого (або лексико-семантичні варіанти). Ці варіанти різняться між собою за дистрибуцією щодо участі у словотвірних чи синонімічних рядах, що ускладнює їх розмежування з омонімами, але при цьому вони взаємопов'язані, утворюють єдину систему, яка виступає в якості означування словесного мовного знака. Принципова відмінність між полісемією і омонімією в тому, що при омонімії ми маємо справу з різними значеннями, в той час як у випадку полісемії значення одне й те ж [21, 19].

Всі точки зору науковців свідчать про те, що питання розмежування полісемії та омонімії є досить складним, тому дуже важливо розібратися в ньому на теоретичному рівні, а саме на рівні лексичної системи мови. Отже, межа між полісемією та омонімією нестійка, вона весь час порушується, і не лише з боку полісемії, коли внаслідок випадання «посередника» зв'язок між значеннями втрачається і воно розпадається на різні слова-омоніми, але також і з боку омонімії, коли між омонімічними словами виникає семантичний зв'язок і слово перетворюється в багатозначне. В результаті таких змін кожен такий

випадок в мові дуже важко класифікувати. Проте наявність таких випадків зовсім не означає, що межі між полісемією та омонімією в мові не існує. Просто як омонімія, так і полісемія мають своє власну польову структуру: центр – де характерні ознаки цього явища виражені більш яскраво, і периферію, де вони проявлені менш чітко. Очевидно, що через відсутність певної «обов'язкової виразності» омонімії, тобто відсутність формальних підстав для розмежування явищ полісемії та омонімії, більшість сучасних дослідників вважають, що суттєвих відмінностей між цими двома значеннями немає. Визначення меж категорії багатозначності не піддається чіткій операціоналізації [32, 76].

Таким чином, в дослідженні було розглянуто випадки використання омонімії та полісемії та їх функції в сучасній англійській мові. Розмежування омонімів та значень полісемічного слова, відбувається на основі критерію наявності або відсутності загальних семантичних ознак у зіставляваних одиницях. Проаналізувавши проблему розмежування полісемії та омонімії, ми можемо зробити висновки, які підтверджують те, що одна і та ж одиниця може одночасно функціонувати як полісемантична, так і омонімічна, в різних індивідуальних розуміннях.

1.5 Проблеми міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії термінів

1. Міжгалузева омонімія – це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні, принаймні, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах. Вчені вважають, що в більшості випадків співіснування міжгалузевих омонімів стало можливим через їх утворення від латинського кореня. Наприклад, термін *finish* (від лат. “*finis*”) має такі значення: у техніці – “обробка, поліровка, чистова обробка”, у текстильній промисловості

– “апретура, чистота поверхні”, у сільському господарстві – “фініш, остання фаза відгодовування”.

У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, наприклад, слово *leader* (один із міжгалузевих термінів) у фізиці має значення “іскровий або грозовий розряд, лідер”, у кінематографії – “зарядка ділянки кіноплівки, рекорд”, у кібернетиці – “початок масиву”, у слюсарній справі – “ходовий гвинт”, у геодезії – “попередній мерщак”, у гірничій справі – “направляюча стріла копра”, у політології – “провідник, керівник”, у поліграфії – “пунктир, пунктирна лінія”, у ботаніці – “головна гілка”, у сільському господарстві – “основний сорт” тощо.

Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак, перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки.

Існують такі види міжгазуєвої термінологічної омонімії [21, 55]:

1) одна й та ж форма має різне значення у різних галузях науки: наприклад, *control* в терміносистемі охорони праці має значення “профілактичні заходи”, політології – “контроль (ситуації)”, техніки – “прилад управління, регулятор”); термін *core* в терміносистемі гірничої справи має значення “клиновий вруб”, в ядерній енергетиці – “активна зона (реактору)”, у геодезії – “кern, колонка (проба ґрунту, породи)”, у металургії – “стрижень”, у виробництві паперу – “накатний патрон”, у геології – “нуклеус” (основна зона накопичення);

2) одна й та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних галузей науки або техніки: наприклад, *check* у гідромеліорації має

значення “шлюз-регулятор”, а у поливному землеробстві – “поливний чек”; форма *board* у електроніці має значення “плата”, а у зв’язку – “комутатор”);

3) одна й та ж форма має різні значення у різних підгалузях однієї й тієї ж галузі (наприклад, *airframe* в авіабудуванні має значення “планер”, а у космічній техніці – “корпус ракети”);

4) одна й та ж форма має різні значення в межах однієї галузі (наприклад, у звичайній енергетиці *fuel* має значення “паливо”, а у ядерній енергетиці – “ядерне паливо”).

2. Омонімія існує також у випадку термінів-аббревіатур та скорочень. Оскільки аббревіатури та скорочення складаються з невеликої кількості літер, то існує ймовірність співпадіння їхніх форм у різних галузях науки і техніки [21, 55]. Наприклад, англійський термін-аббревіатура *OP* у технічній терміносистемі позначає “зовнішню приладову дошку”, у видавничій справі – “розпродаж видання”, у терміноогії поштового зв’язку – “наддрук на лицевому боці марки, що змінює її вартість”, а в метеорології – це умовна позначка снігової “круп”. Аббревіатура *O.R.* у військовій термінології позначає “канцелярію підрозділу, організований резерв або сержантський склад”, у метроогії – “зовнішній радіус”, у страховій справі – “ризик власника майна або вантажу”, а в електротехніці – “максималне реле”. Англійське термінологічне сполучення *opt.* у граматичній термінології позначає “оптацію”, у фізиці – “оптику”. Термін *DA* в юриспруденції означає “окружний прокурор”, в економіці – “кількість днів після акцептування векселя”, в політехнічній галузі – “десятькратне додавання”, в галузі телекомунікації – “наявні дані”.

Існує як міжгалузєва омонімія аббревіатур та скорочень, що описана вище, так і внутрішньогалузєва омонімія, коли один і той же набір літер позначає зовсім різні поняття [21, 55]. Наприклад, у військовій справі аббревіатура *FA* позначає “польову армію; польову артилерію; надбавку на утримання сім’ї та повітряну пригоду”.

Перекладач повинен все це мати на увазі при перекладі термінів і в перекладі орієнтуватися на тематику тексту з тим, щоб уникнути неправильного вибору варіанта перекладу омонімічного терміна.

3. Науково-технічний термін визначається як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної або професійної галузі науки чи техніки. Терміни є суттєвою складовою науково-технічної інформації і становлять одну з головних труднощів науково-технічного перекладу через неоднозначність використання та відсутність точних лексичних відповідників при перекладі. Крім того, треба зважати на варіативність використання термінів в різних варіантах англійської мови, коли один і той же термін може позначати різні явища, процеси, об'єкти тощо.

Розглянемо труднощі, що виникають при перекладі іншомовного тексту через існування лексичних елементів, тотожних за формою, але досить відмінних за значенням – омонімів. У мові науки і техніки омонімія термінів особливо поширена через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення, коли існуючій формі слова надається інше конкретне значення. Так, наприклад, загальноживане слово *guide* перекладається як “гід, керівник, провідник, поводитир, керівництво (до чогось), путівник, дороговказ, поводитир, підручник, покажчик”. У промисловості та техніці як термін воно має такі відповідні галузеві значення: “обсадна труба” (гірнична справа); “проводка прокатного стану” (металургія); “направляюча жила” (геологія); “направляючий прилад” (машинобудування); “передаточний важіль чи підойма” (будівництво); “хвилевід” (радіоінженерія) тощо. Отже, бачимо, що точний характер значення даного терміну можна визначити лише належністю тексту оригіналу перекладу до певної галузі науки або техніки.

Особливої уваги потребує точний переклад омонімічних термінів з атрибутивним сполученням, коли означення передує терміну. У такому випадку словосполучення перетворюється на галузевий чи вузькогалузевий термін.

Розглянемо, наприклад, варіанти перекладу слова *engine*. Його основні словникові значення як загальнонавчального такі: “машина, двигун, паровоз”. Але з іншого боку, дане слово можна розглядати як загальнонауковий термін з таким же семантичним значенням. Політехнічні словники пропонують його як термін широкого використання. При додаванні ж до нього атрибутивного компоненту термінологічне сполучення набуває таких значень: “air engine” – компресор (технічне промислове обладнання); “beating engine” – розмелювальна машина, рол (виробництво паперу); “blast engine” – повітродувка (металургія); “field engine” – трактор (сільськогосподарча техніка); “fire engine” – пожежний насос; “man engine” – підйомник для людей, кліть (шахтне виробництво); “oil-electric engine” – дизель-генератор (енергетична промисловість); “hoisting engine” – підйомна машина (будівництво); “pumping engine” – насос (водопостачальні системи); “reheat engine” – двигун з форсажною камерою (авіація), “skid engine” – скідер, механічна лебідка, двигун, “winding engine” – лебідка. У даному випадку означення є лівостороннім.

Прикладом термінотворення за допомогою надання атрибутивного значення слова *engine* є словосполучення “engine crew” – паровозна бригада; “engine driver” – машиніст; “engine room” – машинне відділення. Усього ж політехнічні словники пропонують 105 значень терміна *engine* з атрибутивним компонентом.

Внутрішньогалузева омонімія термінів зустрічається досить часто. Їй характерна одна й та ж форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі науки чи техніки, коли одне значення (значно) ширше іншого,

Прикладом внутрішньогалузевої омонімії може слугувати термін *vat*, який лише в текстильній справі має декілька зовсім різних значень, таких як: “куб”; “ванна, барка, корито”; “група кубових фарбників”.

Наприклад, у медицині термін *debris* має два значення: одне ширше, загальномедичне (“чужорідна речовина”), а інше – вузьке, стоматологічне

(“зубний наліт”). При перекладі тексту зі стоматології можливий неправильний переклад даного терміну у тому випадку, коли він вжитий у тексті, що перекладається у широкому значенні, а вузький чи широкий контекст не дозволяють визначити, у якому із зазначених значень вжитий цей термін. Подібним же чином можлива помилка у випадку вживання *deviant*, що має ширше значення “аномальний, що відхиляється від норми” та вузьке психоневрологічне значення “психічно хворий”.

Розглянемо інший приклад. В авіаційній промисловості термін *air engine* вживається у значенні “пневматичний двигун”, *air-chamber diesel engine* – “повітряно-камерний двигун”, *(air) ram-jet engine* – “прямоточний повітряно-реактивний двигун”, *side-by-side (air) engine* – “двигун з паралельно розміщеними циліндрами”, *(air) twin engine* – “двигун з V-подібним розміщенням циліндрів, дворядний двигун”, *(air) arrow engine* – “двигун з W-подібним розміщенням циліндрів”.

Прослідкуємо омонімію терміна *engine* далі. Як загальнонауковий, він має широке значення “машина, двигун”; у транспортній справі його значення вужчає: “двигун”; тоді як на залізничному транспорті *engine* перетворюється на вузькогалузевий термін: *pilot engine* – “маневровий локомотив”, *railway engine* – “паровоз, локомотив потягу”. При перекладі тексту із транспортної справи можливий неправильний переклад терміну *engine* у тому випадку, коли він вжитий у тексті у ширшому значенні, а вузький контекст не дозволяє визначити, у якому із можливих значень вжито даний термін.

Зрозуміло, що вибір точного перекладного відповідника омонімічних термінів визначається конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки.

Слід також зазначити, що один і той самий термін може водночас виступати як терміном внутрішньогалузевої омонімії, так і терміном міжгалузевої омонімії. Візьмемо для прикладу термін *starter*. У спортивній

термінології він означає “учасник (змагання)”, а в сільському господарстві – “добрива, що вносяться при посіві”. Це є приклад міжгалузевої омонімії, так як існують абсолютно різні значення в різних галузях. Але якщо цей же термін розглянути в межах однієї галузі, виявляється, що окрім значення “добрива, що вносяться при посіві” у сільському господарстві існує й інша дефініція на позначення даного терміну, тобто “корм для молодняка”.

Задача перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна. Для того щоб уникнути неправильного вибору варіанта перекладу омонімічного терміна-аббревіатури чи скорочення, необхідно добре знати ту галузь науки, якої стосується переклад, розуміти зміст терміну англійською мовою і знати термінологію рідної мови.

Висновки до 1 розділу

У ході вивчення поглядів вчених на явище омонімії в англійській мові та аналізу труднощів перекладу зовнішно- та міжгалузевої омонімії, було з'ясовано наступне:

Омонімія – абсолютна універсалія і наявність омонімів в мові є обов'язковою і закономірною. Омонімічні терміни – це терміни, які збігаються за звуковою формою, але різняться за значенням (і ці значення не пов'язані один з одним).

Найбільш повні класифікації омонімів були запропоновані Арнольдом І.В. та Смирницьким А.І. Смирницький, розділяючи омоніми на повні та часткові, виділяє три підгрупи часткових омонімів. Арнольд у своїй класифікації розглядає власне омоніми, омофони і омографи, але для більш повної класифікації власне омонімів пропонує розподіл їх на 12 класів. Головними джерелами омонімії в англійській мові є фонетичні зміни; запозичення; словоутворення (конверсія); скорочення; розщеплення полісемії.

Принципова відмінність між полісемією і омонімією в тому, що при омонімії ми маємо справу з різними значеннями, в той час як у випадку полісемії значення одне й те ж.

Особливої уваги потребує точний переклад омонімічних термінів з атрибутивним сполученням. Омонімія термінів-аббревіатур та скорочень також викликає певні складнощі для перекладача. Важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова.

Щоб уникнути неправильного вибору варіанта перекладу омонімічного терміна, необхідно добре знати ту галузь науки, якої стосується переклад, розуміти зміст терміну англійською мовою і знати термінологію рідної мови,

тобто важливими є фонові знання перекладача, а також його вміння шукати нові поняття, які відсутні в словниках, вміти користуватися різними енциклопедичними довідниками, Інтернетом тощо.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ТА ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВОЇ ОМОНІМІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Проблема перекладу термінів з англійської мови на українську була й залишається однією з найбільш актуальних в сучасному перекладознавстві. Економічна терміносистема англійської мови є чисельною та розгалуженою, що може викликати певні труднощі у процесі перекладу. Економічна терміносистема динамічно розвивається, знаходиться в тісному контакті з життям і розвитком суспільства, реагує на зміни мовної ситуації, передає наукову інформацію. Тому наше дослідження є безумовно актуальним, оскільки сучасні наукові перекладацькі студії спрямовані на вивчення чинників, які впливають на вибір варіанту перекладу та їх зв'язку із специфікою мови перекладу.

Економічна терміносистема англійської мови є мовним утворенням, яке характеризується відкритістю до мовних інновацій, запозичень як з інших мов, так і з внутрішньомовних галузевих терміносистем. Одночасно потужним джерелом її розвитку є загальноживані слова, які при застосуванні в економічному дискурсі набувають спеціального значення через метафоричне переосмислення їх першочергового смислу.

Для вирішення проблем, які викликає переклад омонімії в англомовних економічних текстах, необхідно враховувати широкий контекст, а також сполучуваність скорочень.

2.1 Особливості передачі омонімії міжгалузевих термінів

Міжгалузеві омоніми – терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузєвої омонімії характерні щонайменш дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні

бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах.

Явище лексичної омонімії становить достатню небезпеку для якісного перекладу перш за все тому, що перекладач часто сам не завжди вловлює подвійним сеном, що з'явився в тексті. У процесі перекладу головний помічник – словник. Коли на шляху перекладача виникають труднощі, у зв'язку з розкриттям значення слова або словосполучення, перекладач перш за все звертається до словника. Слід зазначити, що навик поводження зі словником дуже важливий для роботи перекладача. Метою перекладу є встановлення відносин еквівалентності між вихідним і перекладним текстом (для того, щоб обидва тексти несли в собі однаковий сенс). При цьому існують відмінності між письмовим перекладом, який полягає в письмовому перенесення сенсу з однієї мови в іншу, і усним переказом, що складається в перенесенні сенсу в усній формі або у формі жестів (в разі мови знаків) з однієї мови в іншу [10, 79].

Переклад складний як вид діяльності сам по собі. Більш того, на практиці перекладач повинен долати перешкоди, які ще більше ускладнюють процес перекладу. Однією з найбільших складнощів англійської мови, з якою стикаються всі без винятку, є те, що однакові за написанням або звучанням слова можуть мати абсолютно різний зміст. Найчастіше речення з такими словами ставлять людину в глухий кут, тому що переклад кожного слова окремо не дає можливість зрозуміти зміст речення в цілому.

В ході даного дослідження був проведений аналіз лексичних омонімів економічного дискурсу. Деякі омоніми були оформлені у вигляді таблиці, із зазначенням значення, перекладу і типу омонімів. Дана таблиця може бути практично використана перекладачем для уточнення значення того чи іншого омоніма при сприйнятті усного мовлення.

Омонім	Переклад	Тип омоніму
<i>Bank (noun) - Bank</i>	Берег, банк	Повні, лексичні

<p><i>(noun) the bank of the river; the Bank of England;</i> <i>a bank account;</i></p>		
<p><i>Affect (v) – effect (n): She wanted to affect the students in a way they'd never forget; The effect of the performance was stunning</i></p>	<p>Впливати, ефект, Результат</p>	<p>Неповні, лексико-граматичні</p>
<p><i>Complement: The various partnership initiatives announced at the Summit should complement the intergovernmental agreements</i></p>	<p>Доповнення, додаток, склад, комплект</p>	<p>Повні, лексичні</p>
<p><i>Senior: Debts may vary in the order in which they must legally be paid in the event of bankruptcy of the individual or firm that owes the debt. The debts that must be paid first are said to be senior debts.</i></p>	<p>старший, вищестоящий, сеньйор</p>	<p>неповні, лексико граматичні</p>
<p><i>Content: Content and modalities of briefings by the President to non-members of the Council</i></p>	<p>Зміст, задоволений</p>	<p>Неповні, лексико-граматичні</p>

<i>after informal consultations.</i>		
<i>a bull – to bull: The representative of Australia referred to the situation in his country, where the standard was also established and the safety issues related to bull-bars continued to be disputed in relation to dangers of urban and rural transport.</i>	Бик, мати успіх, підвищувати ціну	Повні, лексико- граматичні
<i>Turkey: If you want to sit down to talk turkey, give me a call.</i>	індик, невдале капіталовкладення	Повні, лексико- граматичні

У межах економічних текстів відбувається спілкування між носіями мови професійного вжитку і такий різновид комунікації має свої особливості, серед яких – широке використання термінів та скорочень, властивих даній галузі знань. Скорочення лексичних одиниць є найбільш складним для розуміння та перекладу явищем, оскільки принципи їх утворення та семантика не завжди наводяться у довідниках та словниках.

Головна мета створення скорочень – перетворити термінологічну групу на мовно-економічну, тобто коротку, зручну у практичному використанні, функціонально самостійну лексичну одиницю, яка є зрозумілою для комунікантів певного фаху. Проте з огляду на швидкі темпи розвитку науки та техніки і проведення міждисциплінарних досліджень, кількість скорочень в економічній галузі, зокрема в англійській мові, стрімко зростає [2], в результаті чого виникає проблема омонімії термінів як із різних галузей знань, так і тих, що вживаються в тій самій сфері професійної діяльності.

Англомовні скорочення традиційно поділяються на аббревіатури та акроніми, в залежності від принципу їх оформлення – звукового або графічного. Аббревіатури утворюються з перших літер багатоскладового терміну, причому кожна літера у складі аббревіатури читається окремо. *EMF, emf, e.m.f. (electromotive force) – електрорушійна сила (електротехніка); EMF (electromagnetic field) – електромагнітне поле (електротехніка); EMF (European Management Forum) – Європейський форум з проблем управління (економіка, менеджмент). ABB (activity-based budgeting) – операційно-орієнтоване розроблення бюджету (фінанси); ABB (acid-base balance) – кислотно-лужний баланс (біологія, медицина); ABB (Asea Brown Boveri) – ABB, міжнародний концерн, що спеціалізується у галузі електротехніки, енергетичного машинобудування та інформаційних технологій (енергетика, економіка). AC, ac, a.c. (alternating current) – змінний струм (електротехніка); AC, A/C, ac (air conditioning) – кондиціонування повітря (електротехніка); ac (account current) – поточний рахунок (економіка); AC (arc cutting) – електродугова різка (машинобудування, механіка); AC (aircraft carrier) – авіаносець (авіабудування); AC (analog computer) – аналоговий комп'ютер (електроніка); AC (Appeal Court) – апеляційний суд (право) [24].*

Як бачимо з наведених прикладів, найбільш уживана аббревіатура часто має кілька варіантів графічного оформлення, щоб виділятися зпоміж інших лексичних одиниць [3]. Втім, візуальна різниця є мінімальною, тому розрізнення міжгалузевих омонімів можливе перш за все за умови врахування широкого контексту і визначення типу інституційного дискурсу, до якого належить спілкування фахівців (напр., науковий, воєнний, економічний дискурс тощо).

Як об'єкт дослідження особливостей передачі омонімії міжгалузевих термінів були проаналізовані економічні новини каналу BBC. Для ілюстрації ролі контексту при виборі перекладацької відповідності наведемо наступні англійські речення, що містять терміни "reduction", "rate" і "cell".

Термін "reduction":

1. *In a divided ruling, the state Court of Appeals today upheld state Supreme Court Justice Leonard P. Rienza's decision to reduce the robbery charge against the suspect from first-to third-degree.* – В результаті роздільного голосування, державний суд сьогодні підтримав рішення Судді Верховного суду штату Леонарда П. Рейнзі про пом'якшення покарання підозрюваного за фактом вчинення пограбування - з першого ступеня на третій.

2. *The U.S. Office of Personnel Management develops policy and provides guidance to Federal agencies regarding Reduction in Force (RIF).* – Американська служба управління персоналом встановлює свою робочу політику і надає Федеральним органам інформацію щодо скорочення числа Збройних Сил.

3. *Breast reduction is usually done under general anesthesia (asleep and pain free).* – Операція зі зміни форми грудей зазвичай проводиться під загальним наркозом (під час сну і безболісно).

4. *Another basic reduction sauce – is a simple pan sauce.* - Ще один спосіб приготування випареного соусу – це звичайний соус, приготований на каструлі.

Термін "rate":

1. *Yet as the OECD secretariat points out in its new report on harmful tax competition, it has also prompted tax reforms that have broadened the tax base while reducing tax rates.* – Тим не менше, як зазначається в новому звіті секретаріату ОЕСР про негативні наслідки податкової конкуренції, глобалізація також стимулювала податкові реформи, які збільшили податкову базу, при цьому знизивши ставки оподаткування.

2. *Fourth, though their effects are not fully understood, chemicals such as DDT were used for so long and in such volume that they are believed at least partly responsible for catastrophic mortality rates among large mammals and birds.* – По-четверте, незважаючи на те, що вплив препаратів не було вивчено повністю, хімічні препарати, такі як ДДТ, застосовувалися протягом тривалого часу і у

великій кількості, що сьогодні вважається однією з причин катастрофічного рівня смертності великих ссавців і птахів.

3. *In either case, it was argued, manufacturers could withstand the stresses of high interest rates and a strong pound better than some of their apologists suggested.* – У будь-якому випадку, немає сумнівів в тому, що виробники могли б впоратися і з високими процентними ставками, і з високим курсом фунта стерлінгів, причому навіть успішніше, ніж припускають їх захисники.

4. *To aid the government in designing and implementing monetary policy, including managing exchange rates and international reserves.* – Надавати уряду допомогу в розробці та проведенні грошово-кредитної політики, включаючи регулювання обмінного курсу та управління міжнародними резервами.

Термін "cell":

1. *In sunny countries, solar cells can be put on rooftops to convert sunlight directly into electricity.* – У сонячних країнах сонячні батареї можуть бути поміщені в дахах, щоб перетворити сонячне світло безпосередньо в електрику.

2. *Jail cells in the United States are made of a heavy duty door that is locked from the outside, a stainless steel lavatory that is anchored.* – Тюремні камери в США мають потужні двері, яка закривається зовні, туалету з нержавіючої сталі, яка закріплена якорем.

3. *It is thought to be caused primarily by a virus that invades white blood cells (lymphocytes) and certain other body cells including the brain.* – Вважається, що СНІД викликається перш за все вірусом який атакує білі кров'яні тільця (лімфоцити) і деякі інші клітини тіла, включаючи мозок.

4. *Besides, modern cell phones are multi-function: they provide access to the Internet, have various games, cameras, memory sticks.* – Крім того, сучасні стільникові телефони багатофункціональні: вони забезпечують доступ до Інтернету, мають різні ігри, фотоапарати, карти пам'яті.

Розглянутий, багатозначний термін "reduction" має в даних текстах різні значення і, отже, перекладається різними лексичними одиницями в залежності

від текстів (юридичний, економічний, військовий, лінгвістичний, медичний тексти).

Щоб довести твердження, що контекст відіграє дуже важливу роль у визначенні значення слова, ми спробуємо за допомогою порівняльного аналізу провести маленький експеримент, наприклад, підставивши в речення з економічною тематикою термін з абсолютно іншим значенням. Таким чином, ми виявимо, чи впливає контекст на переклад термінів. Якщо ми підставимо переклад терміна "reduction" з словосполученням "A reduction sauce" в текст з військовою спрямованістю, то переклад у нас вийде наступний: «Американська служба управління персоналом встановлює свою робочу політику і надає Федеральним Органам інформацію з випарювання числа Збройних Сил». Таким чином, ми отримуємо зовсім іншим перекладом, який повністю змінює зміст тексту. З вищевикладеного можна зробити висновок, що роль контексту дуже важливим при перекладі омонімів, так як в одних випадках він сприяє вибору належного семантичного варіанта, а в інших, тільки завдяки контексту і виникає певне значення слова.

Наведемо ще два приклади з термінами "rate" і "cell". Подивимося, чи залежить від контексту переклад таких термінів і чи зміниться зміст тексту в цілому. Якщо ми підставимо переклад терміна "rate" зі словосполученням "mortality rate" в речення з економічною спрямованістю, то переклад буде наступним: «Надавати уряду допомогу в розробці та проведенні грошово-кредитної політики, включаючи регулювання рівня смертності та управління міжнародними резервами». В реченні з медичною спрямованістю підставляємо технічний термін "solar cell." – «Вважається, що СНІД викликається, насамперед, вірусом який атакує білі кров'яні батареї і деякі інші клітини тіла, включаючи мозок». Як ми бачимо і в першому і в другому прикладах переклад терміна-омонімів неможливий без урахування контексту.

Таким чином, перекладач завжди повинен звертатися до контексту для розкриття значення омоніма і адекватної його передачі в перекладі. Роль

контексту дуже важлива при перекладі омоніму, так як тільки завдяки контексту виявляється дане значення слова, що виникає в зв'язку з його вживанням.

Виходячи зі сказаного вище, ми можемо зробити висновок про те, що в розглянутих нами текстах контекст відіграє дуже велику роль при перекладі омонімів. При цьому в деяких випадках допомагає не внутрішньотекстовий контекст, а спрямованість тексту в цілому.

Дослідження в області економічного перекладу – важливе та актуальне завдання, направлене на досягнення адекватних перекладів. Такі дослідження сприяють вирішенню багатьох прикладних завдань та прискорення обміну інформацією в сфері економіки між спеціалістами та вченими різних країн.

2.2 Особливості передачі омонімії внутрішньогалузевих термінів

Внутрішньогалузевій омонімії характерна одна й та ж сама форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі. Характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригінала до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі.

Слід також зазначити, що один і той самий термін може водночас виступати як терміном внутрішньогалузевої омонімії, так і терміном міжгалузевої омонімії.

Існують ще такі види внутрішньої термінологічної омонімії:

1) одна й та ж форма має різне значення у різних галузях науки (наприклад, *control* в терміносистемі охорони праці має значення «профілактичні заходи», політології – «контроль (ситуації)», техніки – «прилад управління, регулятор»);

2) одна й та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних галузей науки або техніки (наприклад, check у гідромеліорації має значення «шлюз-регулятор», а у поливному землеробстві – «поливний чек»; форма board у електроніці має значення «плата», а у зв'язку – «комутатор»);

3) одна й та ж форма має різні значення у різних підгалузях однієї й тієї ж галузі (наприклад, airframe в авіабудуванні має значення «планер», а у космічній техніці – «корпус ракети»);

4) одна й та ж форма має різні значення в межах однієї галузі (наприклад, у звичайній енергетиці fuel має значення «паливо», а у ядерній енергетиці – «ядерне паливо»).

Економічний дискурс дає численні приклади неоднозначного розуміння одних і тих же термінів представниками різних спеціальностей в ситуації, коли контекст дозволяє кожному з них сприймати текст, який відноситься до «його» науки.

Дослідження адекватності варіантів перекладу термінів омонімів в економічному дискурсі:

Приклад 1:

Member States and the Secretariat will strike the right balance between control and managerial freedom, and between the direction and guidance provided by Member States and the flexibility needed by the Secretariat to fulfil those wishes. Thus, the Secretariat will have the authority needed to deploy and shift resources to implement effectively the mandates given to it by the Member States.

Переклад №1:

Держави-члени і Секретаріат відшукають правильний баланс між контролем і управлінською свободою і між керівництвом та управлінням, що надається державами-членами і гнучкістю, що вимагається від Секретаріату для виконання їхніх побажань. Таким чином, Секретаріат матиме повноваження, необхідні для розгортання та перерозподілу ресурсів з метою ефективного виконання мандатів, покладених на нього державами-членами.

Переклад №2:

Держави-члени і Секретаріат знайдуть золоту середину між контролем і організаторською свободою, і між напрямком і керівництвом, забезпеченим державами-членами і гнучкістю, необхідною Секретаріату, щоб виконати ті побажання. Таким чином Секретаріату буде потрібна влада, щоб розгорнути і перемістити ресурси, щоб здійснити ефективно мандати, дані йому державами-членами.

Переклад №3:

Держави-члени і Секретаріат знайдуть золоту середину між контролем і управлінською свободою і між забезпечуваним державами-членами керівництвом і гнучкістю, що вимагається від Секретаріату для виконання їхніх побажань. Таким чином, Секретаріат матиме повноваження, необхідні для витрачання та перерозподілу ресурсів з метою ефективного виконання мандатів, покладених на нього державами-членами.

Термін *strike* має наступні значення: ударяти, наносити удар, бити, нападати, атакувати, а також приходити до угоди, домовлятися. Останнє значення може бути застосовано для словосполучення – *to strike the balance* - приймати компромісне рішення. Переклад №2 дуже схожий з №3. В першому варіанті перекладу, переклад самого слова не виконано.

Приклад 2:

We resolve therefore to create an environment – at the national and global levels alike – which is conducive to development and to the elimination of poverty.

Переклад №1:

Тому ми сповнені рішучості створити умови, – на національному та глобальному рівнях, що призведуть до розвитку і ліквідації бідності.

Переклад №2:

Ми вирішуємо тому створювати навколишнє середовище – на національних і глобальних рівнях подібно такому, яке сприяє розвитку та усуненню бідності.

Переклад №3:

У зв'язку з цим ми твердо маємо намір створити, як на національному, так і на глобальному рівні, умови, що сприяють розвитку і ліквідації бідності.

Термін *environment* – оточення, навколишнє оточення, в першому варіанті перекладено як «умови», що цілком відповідає оригінальному тексту. Варіант №2 перекладу демонструє зайву дослівність в варіанті «навколишнє середовище», що є помилкою, оскільки порушує тематику і стиль вихідного тексту.

Приклад 3:

You too can contribute towards protecting the environment by disposing of this material at your nearest recyclable refuse collection point.

Переклад №1:

Ви теж можете внести вклад в захист навколишнього середовища шляхом розміщення цього матеріалу в найближчому відділі вторинної переробки пункту збору сміття.

Переклад №2:

Ви також можете сприяти захисту навколишнього середовища, позбавляючись від цього матеріалу у пункті повторного використання збору сміття.

Переклад №3:

Як і ми, ви можете допомогти справі охорони природи: помістіть упаковку в найближчий до вашого будинку контейнер для подібних матеріалів.

Слово *-disposing* – поміщати, розміщувати, розташовувати, розподіляти, в двох перших варіантах перекладено задовільно з точки зору семантики обраних значень.

Приклад 4:

The fact that the offence is committed in a penal institution or in an educational institution or social service facility or in their immediate vicinity or in

other places to which school children and students resort for educational, sports and social activities.

Переклад №1:

Той факт, що злочин скоєно у виправній установі або в навчальному закладі або соціального обслуговування об'єкта або в безпосередній близькості від або в інших місцях, які використовуються школярами і студентами для проведення навчальних, спортивних і громадських заходів.

Переклад №2:

Факт, що злочин скоєно в кримінальній установі або в навчальному закладі або центрі соціального забезпечення або в їх безпосередній близькості або в інших місцях, до яких школярі та студенти звертаються для освітньої, спортивної та громадської діяльності.

Переклад №3:

Той факт, що правопорушення вчинено у виправній установі або в навчальному закладі, або громадській установі, або в безпосередній близькості від них, або в інших місцях, які використовуються школярами і студентами для проведення навчальних, спортивних і громадських заходів.

Термін facility має наступні значення: можливість, сприятливі умови, пільги, а також засоби обслуговування, зручності, послуги, будівлі (заводів, фірм і т. д.). Переклад №1 даної одиниці як «об'єкт» відповідає оригіналу і близький до №3 – «установа», а у випадку з №2 переклад неадекватний.

Приклад 5:

As taken decisions are "predetermined" and the public political importance of the issues debated in the Parliaments is relatively low, there is no heated political struggle between the parties.

Переклад №1:

Поскільки прийняті рішення «зумовлені» і суспільно-політичне значення питань, що обговорювалися в парламентах є відносно низьким, немає підігріву політичної боротьби між сторонами.

Переклад №2:

Оскільки прийняті рішення «зумовлені», і громадська політична важливість проблем, обговорених в Парламентах, відносно низька, між сторонами немає ніякої гарячої політичної боротьби.

Переклад №3:

Як наслідок «зумовленості» прийнятих рішень, а також порівняно низькою публічно-політичною значущістю розглянутих в парламентах питань, спостерігається в цілому низьке «напруження боротьби» між партіями.

Переклад *-struggle* – боротьба, напруга, зусилля, труд – в другому і третьому варіанті викликає протиріччя, в першому очевидна неузгодженість членів даного сегмента речення.

Приклад б:

Building strong human rights institutions at the country level is what in the long run will ensure that human rights are protected and advanced in a sustained manner.

Переклад №1:

Створення сильних інститутів в області прав людини на рівні країн є те, що в довгостроковій перспективі буде гарантувати, що права людини були захищені і розширені на постійній основі.

Переклад №2:

Будівництво сильних правозахисних установ на рівні країни - те, що в кінцевому рахунку гарантує, що права людини захищені і просунуті тривалим способом.

Переклад №3:

Створення на рівні країн ефективних організацій, що займаються правами людини, забезпечить захист і послідовне заохочення прав людини в довгостроковому плані.

«Run» як іменник в англійській мові налічує 40 значень, серед яких: *біг, пробіг, пробіжка, хід, робота, дія, період часу, смуга, напрямок, тенденція*

розвитку і т.д. В другому варіанті перекладу термін перекладено як «кінцевий рахунок». Це не є помилкою, однак може розглядатися як стилістична неточність в іншому контексті, де потрібно поставити акцент на «тривалості» періоду.

Приклад 7:

Among the industries listed above the most developed are recreation and transport, but it is necessary to take into account other industries as they diversify the regional economy, some areas specialize in them and they are important from the social point of view.

Переклад №1:

Серед галузей, перерахованих вище найбільш розвиненими є відпочинок і транспорт, але треба враховувати і інші галузі, оскільки вони можуть диверсифікувати регіональну економіку, яка в деяких районах спеціалізується на них, і вони є важливими з соціальної точки зору.

Переклад №2:

Серед галузей промисловості найбільш розвинений є відпочинок і транспорт, але необхідно взяти до уваги інші галузі промисловості, оскільки вони різнобічно розвивають регіональну економіку, деякі області спеціалізуються на них, і вони є важливими з соціальної точки зору.

Переклад №3:

З перерахованих видів діяльності найбільш розвинені рекреація і транспорт, однак облік і інших видів діяльності необхідний, оскільки вони диверсифікують економіку регіону, виступають спеціалізацією в деяких районах і мають важливе соціальне значення.

В третьому варіанті перекладу відбулася трансформація, був використаний іменник «облік» замість дієслова.

Перекладач повинен володіти усіма знаннями і при перекладі економічних текстів, які містять омонімічні терміни, орієнтуватися на тематику тексту для того, щоб уникнути неправильного перекладу.

Висновки до 2 розділу

Аналіз проведеного дослідження в практичній частині роботи показав, що в розглянутих нами текстах контекст відіграє дуже велику роль при перекладі омонімів. При цьому було відзначено, що в деяких випадках допомагає не внутрішньотекстовий контекст, а спрямованість тексту в цілому.

Дослідження в галузі економічного перекладу, яке було проведене в даній роботі, є важливим та актуальним завданням, яке направлене на досягнення адекватних перекладів. Таке дослідження сприяє вирішенню багатьох прикладних завдань та прискоренню обміну інформацією в сфері економіки між спеціалістами та вченими різних країн.

З'ясовано, що один і той самий термін може водночас виступати як терміном внутрішньогалузевої омонімії, так і терміном міжгалузевої омонімії. Були наведені приклади омонімів та декілька варіантів їхніх перекладів. Це дало змогу прийти до висновку, що головною задачею перекладача є повне розуміння сфери текстів, що перекладаються.

ВИСНОВКИ

Омонімія представляє собою лексико-семантичний процес, при якому можлива наявність та функціонування двох чи більше рівнозвучних мовних знаків, які семантично не пов'язані між собою.

Омонімія вносить труднощі і в звичайний процес засвоєння мови, коли той, хто її вивчає, зустрічається з тим, що та сама мовна форма може мати абсолютно різні значення, – факт, на який у своїй рідній мові він, зазвичай, не звертає уваги. Аналіз таких форм суттєво ускладнює сприйняття чужомовного тексту.

В роботі було детально проаналізовано та описано класифікацію омонімів та досліджено проблему розмежування лексичних і граматичних омонімів. Класифікація омонімів була проведена за лексико-семантичною ознакою, за будовою, за формою, за ступенем збігу та за типами термінів (міжгалузєва та внутрішньогалузєва омонімія).

Під час проведеного дослідження була з'ясована функціональна роль омонімів у мові та розглянуті випадки використання омонімії та полісемії та їх функції в сучасній англійській мові. Встановлено, що розмежування омонімів та значень полісемічного слова, відбувається на основі критерію наявності або відсутності загальних семантичних ознак у зіставляваних одиницях. Аналіз проблеми розмежування полісемії та омонімії показав, що одна і та ж одиниця може одночасно функціонувати як полісемантична, так і омонімічна, в різних індивідуальних розуміннях.

Були з'ясовані основні причини виникнення явища омонімії. Аналіз літератури з даної проблематики показав, що більшість вчених підкреслюють певну цінність явища омонімії, яку вбачають у збагаченні лексики, у створенні цікавих зіткнень слів у мовленні, особливо в художній літературі.

Були детально проаналізовані труднощі перекладу омонімії в термінології та встановлено, що в межах текстів різних сфер відбувається спілкування між носіями мови професійного вжитку і такий різновид комунікації має свої особливості, серед яких – широке використання термінів та скорочень, властивих даній галузі знань. Омонімія є найбільш складним для розуміння та перекладу явищем, оскільки принципи утворення та семантика не завжди наводяться у довідниках та словниках. Встановлена головна мета – перетворити термінологічну групу на мовно-специфічну, тобто коротку, зручну у практичному використанні, функціонально самостійну лексичну одиницю, яка є зрозумілою для комунікантів певного фаху.

В практичній частині дослідження був виконаний лінгвістичний аналіз лексико-семантичного процесу омонімії на матеріалі термінологічної підсистеми економічних термінів. Проведене дослідження адекватності варіантів перекладу термінів омонімів в економічному дискурсі на прикладі текстів BBC та встановлено, що головним завданням перекладача є розуміння економічної термінології та специфіки економічної сфери взагалі. Лише такі знання можуть дати змогу перекладачеві впоратися з повставленою задачею та гарантувати повну адекватність перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаев В.С. Общегуманитарные аспекты теоретического языкознания / В.С. Абаев. – М., 1992. – 289 с.
2. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике: Учебное пособие / И.В. Арнольд. – М. : Высш. школа, 1991. – 140 с.
3. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии / О.С. Ахманова. – М., 1957. – 157 с.
4. Ахманова О.С. К вопросу о словосочетании в современном английском языке // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка / О.С. Ахманова. – М.: Высшая школа, 1948. – 480 с.
5. Ахманова О.С. Словарь омонимов русского языка / О.С. Ахманова. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Русский язык, 1976. – 448 с.
6. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М., 1975. – 231 с.
7. Богусевич Д.Г. Питання загального та романо-германського мовознавства / Д.Г. Богусевича. – М.: ВШ, 2006. – 241 с.
8. Болтянская Р.И. Разграничение полисемии и омонимии в системе английского глагола: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Р.И. Болтянская. – К., 1984. – 213 с.
9. Борисова Л.И. Ложные друзья переводчика: уч. пос. / Л.И. Борисова. – Москва: НВИТЕЗАУРУС, 2005. – 212 с.
10. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: Учебное пособие / Е.В. Бреус. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : УРАО, 2000. – 208 с.
11. Булаховский Л.А. Из жизни омонимов / Л.А. Булаховский // Сб. “Русская речь”. – Л.: “Academia”, 1928. – С. 47–60.

12. Виноградов В.В. О грамматической омонимии в современном русском языке // Русский язык в школе / В.В. Виноградов. – М.: Русский язык, 1940. – 188 с.

13. Виноградов, В.В. Об омонимии в русской лексикографической традиции [Текст] // Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виноградов В.В. – М.: Наука, 1977. – С. 288–295.

14. Гак В.Г. О семантической относительности языковых единиц / В.Г. Гак // Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – М.: Ин-т языкознания, 1974. – С. 23–29.

15. Головня А.И. Омони́мия как системная категория языка / А.И. Головня. – Минск, 2007. – 10 с.

16. Готліб К.К. вопросу о так называемых междуязычных омонимах. Германские языки / К.К. Готліб. – Новосибирск, 1967. – 285 с.

17. Губанова И.С. Структурно-квантитативная характеристика омонимии в современном английском языке [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И.С. Губанова. – Новгород, 2010. – 168 с.

18. Елисеева В.В. Лексикология английского языка / В.В. Елисеева. – М.: СПбГУ, 2003. – 234 с.

19. Заславська Н.В. Явище міжмовної омонімії в умовах російсько-української та українсько-російської двомовності / Н.В. Заславська // Структура і семантика мовних одиниць. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 123–126.

20. Иванова І.П., Бурлакова В.П., Поченцов Г.Г. Теоретична грамати́ка сучасної англійської мови / І.П. Иванова. – М.: Вища школа, 1948. – 280 с.

21. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 302 с.

22. Карпенко Ю.В. Вступ до мовознавства. – 2-ге вид., перероб. і допов. / Ю.В. Карпенко. – Київ – Одеса: Либідь, 1991. – 280 с.

23. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.Н. Комиссаров – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
24. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
25. Кочерган М.П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів (“фальшиві друзі перекладача”) / М.П. Кочерган. – К., 1997. – 245 с.
26. Критенко А.П. Тематичні групи слів і омонімія / Слов’янське мовознавство. – 1962. – Т. 4. – С. 198–211.
27. Куцак Г. Міжгалузєва термінологічна омонімія / Г. Куцак // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць / НАН України, Ін-т укр. мови, Комітет наук. термінології; Ред. кол. : Л.А. Симоненко (відп. ред.) та ін. – К., 1998. – С. 74–76.
28. Кцила Л. Деякі теоретичні проблеми дослідження омонімії в слов’янському мовознавстві // Проблеми слов’янознавства / Л. Кцила, 2000. – Вип. 51. – С. 159–166.
29. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова / Л.А. Лисиченко. – Х.: Вища шк., 1977. – 114 с.
30. Малаховский Л.В. Теория лексической и грамматической омонимии [Текст] / Л.В. Малаховский. – Изд. 2-е доп. – М., 2009 – 248 с.
31. Маслов Ю.С. Введение в языкознание: Учебник для филологических специальностей вузов / Ю.С. Маслов. – М. Высш. шк., 1987. – 272 с.
32. Медникова Е.М. Значення слова і методи його позначення / Е.М. Медникова. – М., 2004. – 326 с.
33. Муқан Г.М. Багатозначність і омонімія / Г.М. Муқан // Українська мова і література у школі, 1970. – № 8. – С. 30–36.
34. Новіков Д.Н. Розмежування явищ полісемії та омонімії на фоні когнітивної лінгвістики / Д.Н. Новіков. – Санкт-Петербург, 2001 – 176 с.

35. Реформатський О.О. Вступ до мовознавства / О.О. Реформатський. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 536 с.
36. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка [Текст] / А.И. Смирницкий. – М.: Московский гос. ун-т, 1998. – 260 с.
37. Соболева П.А. Словообразовательная полисемия и омонимия / П.А. Соболева. – М., 1980. – 90 с.
38. Солдатова Л.П. Розмежування явищ повно лексичної омонімії та полісемії / Л.П. Солдатова. – К – 2007 – 21 с.
39. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы / Э.Ф. Скороходько. – К.: Из-во Киев. нац. универ., 1963. – 46 с.
40. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева; [отв. ред. Т.Л. Канделаки]. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
41. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співгол.), М.П. Зяблюк та ін.] – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: вид-во "Укр. енцикл." ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
42. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантичній системі мови / А.А. Уфимцева. – М., 2001. – 182 с.
43. Шепель Ю.О., Секрет І.В. Міжгалузєва термінологічна омонімія у сучасній англійській мові / Ю.О. Шепель, І.В. Секрет. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2010. – 335 с.
44. Юзвяк І. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі турецької та української мов / І. Юзвяк // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології" – 2010. – № 676. – С. 125–128.
45. Bally, Ch. Le language et la vie [Text] // 3-me ed., Geneve. – Lille, 1952. – 37 p.
46. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. – 2006. – Eleventh Edition. – Merriam-Webster, Inc., 1623 p. – (Encyclopaedia Britannica Company).

47. New Oxford American Dictionary, 3rd Edition by Oxford University Press Inc. 2010 [Электронное издание].

48. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.etymonline.com>.

49. Oxford Dictionary of English, 3rd Edition. Oxford University Press, 2010. [Электронное издание].

50. Summers D. Longman Dictionary of Contemporary English / D. Summers. – New ed. – Pearson Education, 2003. – 1950 p.

51. W. Skeat. An Etymological Dictionary of the English Language. New ed., Oxford, 1909.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 53 с., 51 джерело.

Об'єкт дослідження: міжгалузеві та внутрішньогалузеві омонімічні терміни у науково-технічній літературі.

Мета кваліфікаційної роботи: проаналізувати проблеми явища омонімії та дослідити особливості перекладу омонімічних термінів у текстах науково-технічного спрямування.

Ціль дослідження: вивчити особливості явища омонімії в сучасній англійській мові та проаналізувати труднощі перекладу омонімічної термінології.

Методи дослідження: описовий метод, метод компонентного аналізу, метод порівняльного аналізу та метод ідентифікації словникових дефініцій.

У теоретичній частині досліджується поняття омонімії й омонімів, їх класифікації, причин виникнення та аналізуються проблеми міжгалузевої й внутрішньогалузевої омонімії.

У практичній частині розглядаються особливості перекладу міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії термінів.

Теоретична новизна роботи полягає у комплексному дослідженні омонімії термінів, засобів відтворення омонімів в англо-українських перекладах науково-технічних текстів; уточненні факторів, що впливають на переклад омонімів; аналіз способів та засобів перекладу омонімів; необхідність адекватного та правильного перекладу омонімів науково-технічних термінів для забезпечення адекватного перекладу текстів.

Практичне значення дослідження полягає у використанні його результатів для покращення навичок аналізу адекватного перекладу, що розвиває вміння передбачати й отримувати еквівалентний результат перекладу; результати дослідження можуть бути використані в практиці викладання дисциплін, пов'язаних із теорією перекладу.

Ключові слова: ОМОНІМІЯ, НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ТЕКСТ, ТРАНСКРИПЦІЯ, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ, КАЛЬКУВАННЯ, ОПИСОВИЙ, НАБЛИЖЕНИЙ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД.

SUMMARY

Qualification paper: 53 p., 51 sources.

The object of the research is terminological homonyms in the English language.

The subject of the research is the peculiarities of rendering interbranch and intrabranh homonyms into Ukrainian.

The purpose of the research is to study the ways of translating homonyms in technical texts.

Methods of the research include analysis of homonyms and their translation, study of scientific literature, articles and works about homonymic lexical units, comparative method, descriptive method.

The foreword describes the state of the problem, the tasks which are to be solved to achieve the purpose of the research.

The theoretical section presents the analysis of homonyms and the ways of their translation from the perspective of national and foreign linguists; gives the notions of homonym, homonymy, homophone, homograph, homoform and different ways of translating homonymic lexical units.

The practical section contains the analysis of homonymic lexis in scientific and technical texts; shows the ways of its interpretation by translators.

The novelty of the diploma research is explained by the insufficient number of scientific studies on the translation of the homonymic terms in the scientific and technical texts. This contributes to a better understanding of the phenomenon of homonymy.

The practical value of the work is determined by the fact that the research results can be used in the educational process and in further research on the problem.

Key words: TRANSLATION, HOMONYMY, HOMOPHONE, HOOGRAPH, HOOFORM, TRANSLITERATION, TRANSCRIPTION, LOAN TRANSLATION.

